

Overlap tussen grondrechten/fundamentele rechten en privaatrechtelijke normen

Convergentie en afstemming

Platform voor publiek- en privaatrecht
in dialoog – reeks nr. 6

Ingrid Leijten

Chantal Mak

Willem Verrijdt

Stefan Somers

Zutphen 2025

UITGEVERIJ *Paris*

Voorwoord

Tijdens de zesde expertmeeting van het Platform voor publiek- en privaatrecht in dialoog stond het volgende onderwerp centraal:

‘Overlap tussen grondrechten/fundamentele rechten en privaatrechtelijke normen. Convergentie en afstemming.’

Grondrechten en fundamentele rechten zijn aan te merken als allerhoogste rechtsregels. Deze regels behoren tot het publiekrecht. Van oorsprong gaat het hierbij om de verticale relatie tussen overheid en burger. Vandaag de dag is dit een te beperkte weergave van de werkelijkheid: naast het begrenzen van overheidsmacht en het voor de overheid genereren van positieve verplichtingen, zijn deze rechten ook van toepassing op privaatrechtelijk overheidshandelen en werken deze tevens door in privaatrechtelijke verhoudingen tussen particuliere partijen (horizontale werking). Deze doorwerking levert wel vragen op, die van belang zijn voor de convergentie en afstemming tussen publiek- en privaatrecht.

Gedurende de expertmeeting is over dit onderwerp in dialoog beraadslaagd tussen een relevante groep juristen (vanuit wetgeving, rechterlijke macht, advocatuur en academie, bestuurs- en privaatrechtelijk, in Nederland en België).

Gastvrijheid werd daartoe verleend door de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel, die zijn 32^e verdieping hiervoor ter beschikking stelde, met prachtig uitzicht op Brussel en omstreken. Dit helikopterperspectief paste mooi bij het onderwerp en de gevoerde dialoog. Gerd Van Den Eede, adjunct secretaris-generaal van de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel, benoemde in zijn welkomstwoord niet alleen de grote betekenis van de dialoog in Brussel: van de verschillende gewesten tot op het niveau van de lidstaten van de EU, maar onderstreepte tevens het wezenlijke belang van het onderwerp: grondrechten gaan ons allemaal aan.

Veel dank is ook verschuldigd aan de eerste voorzitter van de Dienst voor Bestuursrechtscolleges (DBRC), Filip Van Acker, en tevens aan de voormalig eerste voorzitter Eddy Storms, die de organisatie van de meeting in praktische zin, met behulp van het team van de DBRC, op zich namen.

In de omlijsting van de meeting gold de (beeldende) kunst opnieuw mede als inspiratiebron: ditmaal werd een bronzen beeld van Nelson Carrilho¹ getoond. Dat beeld (dat is te vinden in het Vondelpark in Amsterdam) maakte hij in 1984, een jaar na het overlijden van de 15-jarige Kerwin Duinmeijer – een jongen van Cura-

1. Afgebeeld in het Verslag van de meeting, zie p. 145.

çause afkomst – die in 1983 werd neergestoken in Amsterdam. Het beeld draagt de naam ‘Mama Baranka’, dat ‘Moeder Rots’ betekent. Dat is ook te zien: het beeld straalt kracht uit, geeft troost en symboliseert waardigheid en verdraagzaamheid. Juist daarvoor is vandaag de dag extra aandacht nodig: verdraagzaamheid en respect.

De dialoog over het onderwerp werd gevoerd onder leiding van de moderatoren Martijn Scheltema (Nederland) en Steven Verbeyst (België).

De volgende thema’s stonden in het middelpunt:

- I Horizontale werking
- II Techniek van doorwerking
- III Meerwaarde toepassing grondrechten ten opzichte van privaatrechtelijke normen
- IV (Ambtshalve) toetsing
- V Wensen voor de toekomst

De uitwisseling vond plaats aan de hand van (concept-)papers van:

- Ingrid Leijten (Nederland, publiekrecht);
- Chantal Mak (Nederland, privaatrecht);
- Willem Verrijdt (België, publiekrecht);
- Stefan Somers (België, privaatrecht).

De vraagpunten vanuit het Platform, die aan de basis van bedoelde papers liggen, zijn hierna opgenomen samen met de definitieve papers zelf, het verslag van de dialoog, gehouden onder de Chatham House Rule², en de lijst van deelnemers.

De inbreng van de moderatoren en auteurs, ook ter vergadering, inspireerde de aanwezige deelnemers om aan de dialoog deel te nemen. Dank aan ieder van hen is op zijn plaats.

Het Platform prijst ook Jan van der Schoor (Nederland) en Cato Deprez (België)³ voor hun toegewijde en zorgvuldige verzorging van het verslag van de meeting.

Ten slotte was onmisbaar de financiële ondersteuning van de sponsors van het Platform, die de expertmeeting en deze bundel mede mogelijk maakten. Veel dank ook aan hen.

2. Wanneer een vergadering, of een deel daarvan, wordt gehouden onder de Chatham House Rule zijn de deelnemers vrij om de ontvangen informatie te gebruiken, maar noch de identiteit noch de connectie van de spreker(s), noch die van een andere deelnemer, mag worden onthuld. Het verslag van de expertmeeting is daarom geanonimiseerd (de voorzitter, auteurs-sprekers en de moderatoren vanzelfsprekend uitgezonderd). Zoals op de vergadering besproken is de lijst van deelnemers wel in de bundel opgenomen.

3. Ook hun gegevens zijn in de deelnemerslijst vermeld.

Wij wensen de lezer veel plezier toe bij het ontdekken van het resultaat van de gedachtewisseling tijdens de meeting en hopen zo weer een steentje bij te dragen aan de rechtseenheid en de goede wisselwerking tussen publiek- en privaatrecht in Nederland en België!

Namens het Platform voor publiek- en privaatrecht in dialoog,

Lidy Wiggers-Rust, voorzitter en Steven Lierman, vice-voorzitter

Vraagpunten

Overlap tussen grondrechten/fundamentele rechten en privaatrechtelijke normen. Convergentie en afstemming

Grondrechten en fundamentele rechten zijn aan te merken als allerhoogste rechtsregels. Deze regels behoren tot het publiekrecht. Van oorsprong gaat het hierbij om de verticale relatie tussen overheid en burger. In het heden is dit een te beperkte weergave van de werkelijkheid: naast het begrenzen van overheidsmacht en het voor de overheid genereren van positieve verplichtingen, zijn deze rechten ook van toepassing op privaatrechtelijk overheidshandelen en werken deze tevens door in privaatrechtelijke verhoudingen tussen particuliere partijen (horizontale werking). Deze doorwerking levert wel vragen op die van belang zijn voor de convergentie en afstemming tussen publiek- en privaatrecht. Daarnaast is ook sprake van convergentie tussen rechtsstelsels onderling. De grondrechten en fundamentele rechten zijn voor het Platform dus zowel uit hoofde van de interne rechtsvergelijking tussen publiek- en privaatrecht als voor de externe rechtsvergelijking tussen Nederland en België interessant. Hierna wordt een aantal vragen geformuleerd aan de hand waarvan tijdens onze meeting van 27 september 2024 de dialoog over dit onderwerp kan plaatsvinden.

Vraag 1 (vereisten voor doorwerking):

- 1.1 In welke gevallen kan horizontale doorwerking van grondrechten/fundamentele rechten aan de orde komen? (Maak daarbij zo nodig onderscheid tussen nationale grondrechten, EVRM en het EU-Handvest). Is daarvoor nodig dat sprake is van een ongelijke verhouding tussen partijen (macht positie) en/of de behartiging van publieke belangen? Welke criteria/grenzen zijn er?
- 1.2 Volgens de rechtsleer wordt aan de toepasselijkheid van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur in Nederland wel het vereiste gesteld dat sprake is van een overheidslichaam of bestuursorgaan in de zin van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Ligt dit anders/genuanceerder als het gaat om grondrechten/fundamentele rechten en zo ja, welke is hiervan de achtergrond/kan hiervan de achtergrond zijn?
- 1.3 Als de regelgever (EU en/of nationaal) besluit de toepassing van de horizontale werking van grondrechten/fundamentele rechten op te nemen in regelgeving (codificatie),¹ zijn er over die inpassing in privaatrechtelijke verhoudingen dan nog opmerkingen te maken?

1. Denk bijvoorbeeld aan de recent vastgestelde EU-Ontbossingsverordening en -Batterijenverordening en de voorgestelde Corporate Sustainability Due Diligence Directive en de Forced Labour Regulation. Zie ook de rapportageverplichtingen op grond van de algemene Corporate Sustainability Reporting Directive en de Sustainable Finance Reporting Directive in de financiële sector (en de daarbij horende implementatiewetgeving).

Vraag 2 (*techniek van doorwerking*):

- 2.1 Welke zijn de technische verschillen tussen directe en indirecte horizontale werking (reflexwerking)?
- 2.2 Welke zijn van elk van beide technieken de voor- respectievelijk nadelen/bezwaren?
- 2.3 Is in de mate van toepassing van doorwerking respectievelijk de te kiezen techniek een ontwikkeling te ontwaren?

Vraag 3 (*meerwaarde?*):

In hoeverre voegt de toepassing van grondrechten iets toe aan privaatrechtelijke normen als 'redelijkheid en billijkheid' en 'maatschappelijke zorgvuldigheid'? Leidt deze tot andere oplossingen?

Vraag 4 (*privaatrechtelijk overheidshandelen*):

- 4.1 De grondrechten zijn ook op het privaatrechtelijk overheidshandelen van toepassing. Welke gevolgen kan dit hebben voor het geldende privaatrecht in het concrete geval?
- 4.2 Maakt het voor de toepassing van grondrechten op privaatrechtelijk overheidshandelen verschil dat het om een overheid gaat? Anders gevraagd: is de overheid, als het gaat om privaatrechtelijk overheidshandelen in een bepaalde rol, bijvoorbeeld die van werkgever, in verband met grond- en/of mensenrechten eventueel anders te behandelen dan een private partij in diezelfde rol?

Vraag 5 (*specifieke concepten publiek- en privaatrecht*):

Waar komen bij de afstemming van grondrecht en privaatrecht klassieke concepten van publiek- en privaatrecht, zoals partijautonomie, legaliteitsbeginsel en wetmatigheidsbeginsel, in het gedrang?

Vraag 6 (*kleurschakering*):

- 6.1 Is er verschil in toepassing van grondrechten in een publiekrechtelijke en een privaatrechtelijke context, als het de uitleg ervan betreft?
- 6.2 Is er verschil in toepassing van grondrechten in een publiekrechtelijke en een privaatrechtelijke context, als het de toetsingsintensiteit ervan betreft?

Vraag 7 (*van openbare orde?*):

- 7.1 Zijn grondrechten/fundamentele rechten van openbare orde en dient de rechter deze zo nodig ambtshalve toe te passen en wat houdt die ambtshalve toepassing in voorkomend geval precies in?
- 7.2 Maakt de rechtsverhouding waarom het gaat (publiek- of privaatrechtelijk) daarbij verschil?
- 7.3 Zijn er verschillen tussen Nederland en België?

Vraag 8 (*convergentie tussen rechtsstelsels*):

In hoeverre dragen de grondrechten/fundamentele beginselen bij aan de convergentie tussen:

* publiek- en privaatrecht?

* het recht van Nederland en België?

Zijn van een en/of ander concrete voorbeelden te noemen?

Vraag 9 (*wensenlijst*):

Welke wensen zijn in verband met het onderwerp van deze meeting te formuleren uit oogpunt van de missie van het Platform: *een optimale wisselwerking tussen publiek- en privaatrecht en het voorkomen van onnodige verschillen tussen die twee werelden?*

Doorwerking van grondrechten in het privaatrecht gezien in het licht van de kansen en uitdagingen van het Nederlandse systeem van grondrechtenbescherming

Ingrid Leijten*

1 Inleiding

De bescherming van grondrechten is in beginsel een kwestie van publiekrecht. Centraal staat daarbij immers de verticale relatie tussen burger en overheid, ofwel de bescherming van de (kwetsbare) burger ten opzichte van de (machtige) Staat. Waar grondwetten enerzijds de bevoegdheden van de Staat vastleggen, formuleren zij anderzijds de grenzen aan die bevoegdheden. Fundamentele rechten beschermen de belangen van minderheden die in meerderheidsbesluitvorming verwaarloosd worden, of dreigen te worden. (In het hiernavolgende gebruik ik vooral de term ‘grondrechten’, maar af en toe ook ‘fundamentele rechten’. Met beide doel ik op fundamentele rechten die zijn vastgelegd in de Grondwet en/of verdragen.¹)

Toch doet dit uitgangspunt geen recht aan de veelzijdige hedendaagse praktijk van grondrechtenbescherming. Daarin gaat weliswaar nog steeds veel aandacht uit naar het begrenzen van overheidsmacht, maar naast positieve verplichtingen voor de Staat spelen op verschillende manieren ook het privaatrecht en de relaties tussen private actoren een rol. Of anders gezegd: ook in het privaatrecht hebben grondrechtennormen toepassing gevonden. Waar dit in eerste instantie meer klassieke grondrechtelijke thema's als vrijheid van meningsuiting en van godsdienst betrof, lijkt tegenwoordig met name ook de relevantie van *positieve* grondrechtelijke verplichtingen voor een verdere ontwikkeling van het leerstuk van horizontale werking te zorgen, bijvoorbeeld als het gaat om de rol van bedrijven bij het tegengaan van klimaatverandering.

In dit kader valt ook te verwachten dat de rol van doorwerking van grondrechten in het privaatrecht nog zal toenemen. Debet daaraan is bovendien niet zozeer de Nederlandse Grondwet, maar vooral het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), evenals het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (Handvest).² In deze bijdrage wordt stilgestaan bij deze doorwerking vanuit *publiekrechtelijk* perspectief. Dat houdt in dat ik niet uitgebreid stil zal staan bij de privaatrechtelijke receptie van dit leerstuk zowel in de literatuur als in de praktijk. Veel meer probeer ik iets toe te voegen

* Prof. dr. A.E.M. (Ingrid) Leijten is hoogleraar Nederlands en Europees constitutioneel recht aan Tilburg University.

1. In deze bijdrage wordt daarbij vooral gekeken naar het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (Handvest), nu die ook in de praktijk de grootste rol lijken te spelen.
2. Vgl. hierover recent bijv. K.J.O. Jansen, 'Het Handvest als privaatrechtelijk instrument', in: J.H. Gerards e.a., *Waarde, werking en potentie van het EU-Grondrechtenhandvest in de Nederlandse rechtsorde*, preadviezen voor de Nederlandse Juristen-Vereeniging, Deventer: Wolters Kluwer 2024, p. 223-287 (hierna: Jansen 2024).

door stil te staan bij de ontwikkeling van grondrechten als zodanig evenals de publiekrechtelijke kaders die voor horizontale doorwerking bestaan. Welke uitdagingen maar ook kansen kennen die?

Als het gaat om de Nederlandse publiekrechtelijke uitgangspunten, mag meteen worden vermeld dat die beperkt zijn. Net als waar het de ‘constitutionalisering’ van het bestuursrecht betreft,³ kan ook met betrekking tot de grondrechtelijke ‘beïnvloeding’ van het privaatrecht worden opgemerkt dat de constitutie zelf hierover zwijgt. Naast een Grondwet die openstaat voor doorwerking van eenieder verbindende verdragsnormen,⁴ en die te maken heeft met een grote invloed van EU-recht, vormt ons uitgangspunt een grondrechtencatalogus die vooral verlangt dat grondrechten gebaseerd zijn op een wet in formele zin.⁵ Een eis die niet alleen uitgaat van een verticale verhouding, maar ook van een relatie tussen de burger enerzijds, en een *democratisch gelegitimeerd orgaan* anderzijds. Combineren we dit met het vigerende verbod op constitutionele toetsing van artikel 120 Grondwet,⁶ dan mag het niet verbazen dat deze bijdrage op onderdelen wat abstract blijft.⁷

Daarbij poog ik dan wel verder te kijken dan de (beperkte) positiefrechtelijke aanknopingspunten, en een visie te ontwikkelen op doorwerking van grondrechten in horizontale verhoudingen. Die volgt dan weliswaar niet direct uit de Grondwet, maar sluit wel aan bij ontwikkelingen die waar te nemen zijn in andere jurisdicties wereldwijd, in de context van het EVRM en ook het Handvest. Een van mijn centrale argumenten daarbij is dat juist nu die ontwikkelingen (en de bijbehorende privaatrechtelijke praktijk) wél een relatief eenduidig verhaal vertellen over horizontale werking, dit een uitnodiging vormt voor de Nederlandse (grond)wetgever om nader positie in te nemen. Ook in verband met de eventuele afschaffing van het toetsingsverbod en ontwikkelingen in het bestuursrecht (die bijvoorbeeld de toetsing aan het evenredigheidsbeginsel betreffen) bestaat aanleiding om te werken aan een meer consistent verhaal over de rol van grondrechten en fundamentele belangen in de Nederlandse rechtsorde. Dit biedt bovendien de mogelijkheid om – eindelijk – een narratief te ontwikkelen aangaande sociale grondrechten dat verder gaat dan het punt dat het hier geen resultaatsverplichtingen maar inspanningsverplichtingen betreft, waaruit de rechter niets zou kunnen afleiden.⁸

Uit mijn benadering volgt tevens dat het wellicht meest besproken thema waar het de doorwerking van grondrechten in horizontale verhoudingen betreft, name-

3. J. Uzman, ‘Onvoltooid verleden tijd’, in: J. Uzman e.a., *Toetsing door de bestuursrechter*, preadviezen voor de VAR Vereniging voor bestuursrecht 2024, Den Haag: Boom juridisch, p. 7-105.

4. Art. 93 en 94 Gw.

5. Zie de klassieke grondrechten in Hfdst. 1 Gw, artt. 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 en 15 kennen een verwijzing naar de wet of een vorm van het werkwoord regelen, waaruit volgt dat beperking bij wet (al dan niet met delegatie) mogelijk is. Zie nader onder vraagpunt 5.

6. ‘De rechter treedt niet in de beoordeling van de grondwettigheid van wetten en verdragen.’

7. Dit neemt niet weg dat het toetsingsverbod slechts toetsing van wetten en verdragen aan de Grondwet verbiedt – en niet privaat handelen. Maar waar ook lagere regelgeving zelden aan grondwettelijke eisen wordt getoetst, geldt dat ook in private verhoudingen in beginsel een beroep wordt gedaan op verdragsrechten en de bijbehorende rechtspraak.

8. Zie bijv. het commissiedebat over constitutionele toetsing van 19 april 2023, terug te kijken via tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2023A02735.

lijk het onderscheid tussen indirecte en directe werking, sterker wordt aangezet dan de moderne werking van grondrechten kan rechtvaardigen. Ook meer directe vormen van doorwerking kunnen (afgezien van toepassing van specifieke legaliteitseisen) heel wel ruimte laten voor afwegingen; deze veronderstellen geenszins dat in de context van (vaak botsende) grondrechten de uitkomst gegeven is, en bijvoorbeeld variërende machtsverhoudingen niet in de toets kunnen worden meegenomen. In wat wel een cultuur van rechtvaardiging wordt genoemd, verlangt elk (overheids)handelen dat aan de belangen van de burger raakt, een voldoende inhoudelijke reden. Daarbij is doorgaans niet maar een ‘juiste’ handelingsoptie denkbaar. Ook waar het gaat om zorgplichten – positieve verplichtingen in termen van grondrechten – blijft doorgaans een veelvoud aan handelingsopties bestaan. Centraal staat ook hierbij de rechtvaardiging (motivering, argumentatie) die wordt gegeven, gevolgd door het meer of minder terughoudende oordeel dat de rechter hierover kan vellen. Waar het gaat om het doen of laten van een private actor, kan die zich niet verlaten op zijn (bijkomende) democratische legitimatie. Anderzijds kan worden beargumenteerd dat de verplichtingen voor private partijen niet zo omvangrijk zijn als die van de Staat, al leiden een ongelijke machtsverhouding en het gegeven dat een partij bijvoorbeeld voorziet in basisvoorzieningen die sociale rechten van de burger moeten garanderen, ertoe dat (meer dan indirecte) doorwerking van grondrechten wel degelijk te rechtvaardigen is.

In het hiernavolgende behandel ik de verschillende vraagpunten. Vanuit publiekrechtelijk perspectief en met hier en daar wat overlap, maar steeds met het oog op een vruchtbare discussie over disciplinaire en landsgrenzen heen.

2 Behandeling van de vraagpunten

1. Vereisten voor doorwerking

Bij doorwerking van fundamentele rechten in het privaatrecht spreken we in beginsel over *horizontale* werking van die rechten. Dat wil zeggen, in plaats van in de verticale relatie tussen de Staat/overheid en de burger, werken grondrechten dan door in de horizontale relatie tussen burgers onderling. Een wat verouderde term hiervoor is derdenwerking, van het Duitse *Drittwirkung*. Ik schrijf hier ‘in beginsel’, omdat in het geval sprake is van privaatrechtelijk *overheidshandelen* (zie vraagpunt 4), niet zonder meer gesproken kan worden van een horizontale relatie. Tegelijkertijd kan ook van verhoudingen tussen twee private actoren niet steeds worden gezegd dat die evident ‘horizontaal’ zijn in die zin dat ze niet worden gekenmerkt door enig machtsverschil.⁹

Van *doorwerking* is sprake als fundamentele rechten – direct, of op meer indirecte wijze, zie vraagpunt 2 – worden toegepast in het privaatrecht. Doorgaans hebben we het dan over de toepassing ervan door de rechter, in een door het privaatrecht genormeerd geschil. Het is goed dit af te zetten tegen een meer onderliggende rol van grondrechten in het privaatrecht. We kunnen ervan uitgaan dat op de over-

9. Kijken we naar (spraakmakende) recente zaken waarin sprake is van doorwerking, dan valt daarbij op dat het niet zelden grote bedrijven zijn die worden aangesproken op hun verplichtingen, zie bijv. Rb. Den Haag 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337 (*Milieudefensie/Shell*).

heid de plicht rust om ook in privaatrechtelijke relaties (bepaalde) grondrechten te garanderen, al was het maar op basis van eisen die volgen uit het EVRM. Daarbij kan zij zich ook van die plicht kwijten door het vertalen van grondrechtelijke eisen naar privaatrechtelijke wetgeving. Een bekend voorbeeld is wetgeving die werkgevers verbiedt te discrimineren, zoals de Algemene wet gelijke behandeling doet, maar denk ook aan gegevensbescherming of familierechtelijke regelingen.¹⁰ Daarbij is het dan dus niet zozeer het betreffende grondrecht als zodanig, maar de wet zelf die horizontaal werkt (en zodoende grondrechtelijke waarden beschermt).

Kijken we op deze manier naar doorwerking, dan is de (potentiële) overlap tussen ‘publiekrechtelijke’ grondrechten en het privaatrecht enorm. Zijn veel vermogensrechtelijke bepalingen immers niet ook te duiden als uitwerking van het abstracte grondrecht op eigendom; vormen normen als redelijkheid en billijkheid niet ook mede een uitwerking van de ook aan grondrechten onderliggende gedachte dat baten en lasten in een rechtvaardige verhouding tot elkaar moeten staan? Op deze vorm van doorwerking (via wetgeving) zal in deze bijdrage echter niet uitgebreid worden ingegaan; de hiernavolgende bespiegelingen gaan met name over doorwerking in concrete rechtsverhoudingen van grondrechtelijke normen, zij het die uit de Nederlandse Grondwet, het EVRM, Handvest, of andere verdragen. Het is doorgaans in een procedure voor de rechter, dat die doorwerking handen en voeten krijgt. Vanzelfsprekend brengt dit wel vragen met betrekking tot de verhouding rechter-wetgever – een bij uitstek publiekrechtelijk vraagstuk – met zich.¹¹

Bij beantwoording van de vraag *of* fundamentele rechten op deze manier doorwerken (over het *hoe* later meer), kan dan allereerst gekeken worden naar de ontstaansgeschiedenis en bedoeling van die rechten. Die leiden niet zonder meer tot de conclusie dat de relevantie van grondrechten beperkt is tot publiekrechtelijke verhoudingen. Ten tijde van de Franse revolutie kwam men bijvoorbeeld op voor individuele en burgerrechten, *ook* ter bescherming tegen groepen en instituten als de adel en de kerk. In de ideeënvorming rondom onvervreembare, natuurlijke rechten¹² staan de mens en zijn vrijheid centraal, en is op het eerste gezicht van ondergeschikt belang *wie* een gevaar daarvoor vormt – wie mag worden geacht deze rechten te waarborgen. Een vergelijkbare redenering vinden we ook terug in de hedendaagse opvatting dat grondrechten moeten worden opgevat als privaatrechtelijke persoonlijkheidsrechten, waarbij vooral de fundamentele waarden waarvan grondrechten een uiting vormen, en niet zozeer de aan de orde zijnde rechtsverhouding het belang van die rechten bepaalt.¹³

10. Zo is de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming weliswaar een uitvloeisel van de AVG, achterliggend is de bescherming van het fundamentele recht op bescherming van de privacy.

11. Hoe verhouden zich immers de taken van wetgever en rechter op dit punt tot elkaar; is verdergaande doorwerking, met alle uitdagingen en gevoeligheden die daarbij komen kijken, iets wat we mogen overlaten aan de rechter, of is dat – in ons staatsrechtelijke bestel – niet helemaal gepast en moet de (grond)wetgever zijn verantwoordelijkheid nemen? Daarop kom ik ook verderop in deze bijdrage nog terug.

12. Denk bijvoorbeeld aan het werk van Locke.

13. Jansen 2024, p. 245 e.v.